

NORDISKA MUSEET
SAMDOKSEKRETARIATET

Samdok-forum 2010/I

Samdok

Innehåll

<i>Från Samdoksekretariatet</i> Eva Fägerborg	3
<i>Varför äter vi det vi äter?</i> Sofia Seifarth	5
<i>Under diskbänken</i> Erik Ottosson	9
<i>Samisk ungdom i tre länder</i> Ylva Jannok Nutti & Anna Westman Kuhmunen	13
<i>Industriarbetets mening: Att försörja och ge livet innehåll</i> Annette Rosengren	17
<i>Förpackningshistoria och förpackningsforskning</i> Jenny Lee, Roger Qvarsell & Ulrika Torell	23
<i>TAKO i Finland: museisamarbete i nya former</i> Antti Metsänkylä och Minna Sarantola-Weiss	27
<i>Innsamling – arbetsdelning og samarbeid ved museer i Norge</i> Svein Gynnild	28
<i>Digitala berättelser om bröd</i> Eva Fägerborg	29
<i>Notiser</i>	31
<i>Nya böcker</i>	32
<i>Vem är vem i Samdok</i>	33

Samdok är nätverket för kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte kring de kulturhistoriska museernas undersökningar och insamling med utgångspunkt från samtiden. Samdok arbetar även med frågor om användning, tolkning och utveckling av samlingarna. Medlemsinstitutionerna deltar i ämnesinriktade pooler och för de övergripande riktlinjerna svarar Samdokrådet med representanter för läns museer, kommunala museer och centralmuseer. Ordförande är Nordiska museets styresman. För gemensam information, administration, webbplats m.m. svarar Samdoksekretariatet vid Nordiska museet. Verksamheten stöds även av ett rådgivande forskningsråd. Samdok-forum utges av Samdoksekretariatet. Redaktör är Eva Fägerborg.

Samdoksekretariatet, Nordiska museet, Box 27820, 115 93 Stockholm
Tel: 08-519 547 09, samdok@nordiskamuseet.se
www.nordiskamuseet.se/samdok

Omslagsbild: Från projektet "Samisk ungdom" och den första ungdomskonferensen i Nesseby i november 2009. Sanne Marja och Anne-Maret på tur i Nesseby. Foto: Emeli Elfving. Bilden är något beskuren.

Från Samdoksekretariatet

Premiär för *Samdok-forum*

Välkomna till det första numret av *Samdok-forum*, den digitala efterföljaren till *Samtid & museer* – Samdoks tidskrift åren 1997-2009, som i sin tur föregicks av *Samdokbulletinen* 1977-1996. Ända sedan Samdoks start 1977 har således de kulturhistoriska museernas samlingsstudier och insamling belysts och diskuterats ur olika empiriska, metodiska och teoretiska perspektiv i spalterna. Sammantaget utgör detta en i Museisverige unik fortlöpande presentation av hur museerna tolkar och i praktiken arbetar med den grundläggande kulturhistoriska uppgiften att utforska och samla material om människors liv och skiftande villkor och värderingar i tid, rum och olika sociala sammanhang. En överblick är allmänt tillgänglig genom de register över innehållet i samtliga nummer av *Samdokbulletinen* och *Samtid & museer* som finns på Samdoks webb, <http://www.nordiskamuseet.se/publication.asp?publicationid=860&topmenu=143>.

Läsarna av *Samtid & museer* kommer säkert att känna igen sig i vårt nya forum, till innehåll och disposition. Detta nummer innehåller artiklar om dokumentations-, insamlings- och utställningsprojekt vid medlemsmuseer, forskarkrönika, rapporter från våra grannländer i öster och väster om nya samarbeten kring de kulturhistoriska museernas insamling och samlingsarbete, rapport från Norsam och puffar för nya böcker. Vad som inte finns med är bidrag från Samdoks pooler; dessa kommer igen till höstens nummer med egna sidor i *Samdok-forum*. Redaktören är tacksam för synpunkter och förslag från läsarna – hör av er om innehåll och form, kom med tips och notiser, uppslag till artiklar, ämnen ni tycker bör tas upp. För ett viktigt forum behövs medverkan från många! Nästa nummer utkommer i höst, med manusstopp den 1 oktober.

Samdoks verksamhet utvidgas

Under vintern och våren har Samdoks framtida verksamhet diskuterats i Samdokrådet och i poolerna. Ett förslag till vidgad verksamhet har utarbetats med utgångspunkt från responsen på brev från Samdokrådets ordförande i höstas och på enkäten från sekreta-

riatet, där vi bad om medlemmarnas syn på Samdoks uppgifter. Helt klart är Samdok ett nätverk som kan vara till nytta inom flera områden, för att stärka den gemensamma kunskapsuppbyggnaden inom kulturarvssektorn. Inom museerna bör Samdok engagera yrkeskategorier som tidigare inte deltagit i verksamheten och vi välkomnar också andra kulturarvsinstitutioner/organisationer som medlemmar.

Ett önskemål som uttryckts från många håll är att Samdok också ska bli nätverket för arbete med samlingarna och därmed skapa nya kanaler för erfarenhetsutbyte med kollegor i hela landet. Med dimensionen "Samdok för samlingarna" tillförd i vårt arbete får Samdok en viktig roll som de kulturhistoriska museernas forum för kvalificerad diskussion om museernas samlingar. Det handlar om hur och vad man samlar, hur samlingarna används och tolkas och hur de kan utvecklas. Med ett större grepp på samlingsarbetet kommer också de svenska museerna att knyta an till aktuella internationella frågor om "collections development". Med "samlingar" avses alla typer av källmaterial i museerna.

Andra viktiga områden är den visuella dokumentationen med museernas fotografier som nyckelgrupp och det immateriella kulturarvet, där museernas insamlingsverksamhet har motsvarigheter vid folkminnesarkiven.

Det ovan nämnda gäller några fält där Samdok kan få en ny roll. Diskussionen fortsätter, i Samdokrådet, i poolerna, inom museerna. Förutom den ämnesmässiga breddningen finns många frågor att borra vidare i – är det t.ex. dags att se över poolindelningen, finns det behov av att bilda nya tvärgrupper, hur kan samarbetet utvecklas?

Samdoks höstmöte 2-3 december

Ett givet tillfälle för de fortsatta diskussionerna är Samdoks höstmöte på Nordiska museet, som i år äger rum den 2-3 december. Inbjudan sänds ut i början av hösten, men boka in dagarna redan nu, för att delta i utformandet av det vidgade Samdok. Ett par nyckelord kommer att vara *samarbete* och *samlingar*. Som vanligt varvas föredrag och gruppdiskussioner.

Ni som redan nu vet att ni vill medverka, hör av er till sekretariatet.

COMCOL – en ny internationell ICOM-kommitté för insamlingsfrågor

I *Samtid & museer* har tidigare rapporterats om arbetet med att få till stånd en ICOM-kommitté för insamlingsfrågorna och nu äntligen finns denna internationella plattform, som presenteras på ICOMs webb (<http://icom.museum/international/comcol.html>):

COMCOL is the International Committee with the mission to deepen discussions and share knowledge on the practice, theory and ethics of collecting and collections (both tangible and intangible) development. COMCOL is a platform for professional exchange of views and experiences around collecting in the broadest sense. The mandate includes collecting and de-accessioning policies, contemporary collecting, restitution of cultural property and respectful practices that affect the role of collections now and in the future, from all types of museums and from all parts of the world. COMCOL's aims are to increase cooperation and collaboration across international boundaries, to foster innovation in museums and to encourage and support museum professionals in their work with collections development. COMCOL organizes annual meetings and working groups and engages its members in dialogue through a newsletter.

Konstituerande möte med val av styrelse hålls vid ICOMs generalkonferens i Shanghai 7-12 november. Fram till dess har kommittén en interimistisk styrelse där Peter van Mensch från Amsterdam är ordförande och Eva Fägerborg sekreterare.

Välkommen som medlem, institutionell eller individuell! Det är enkelt, gå in på http://icom.museum/join_int_committee.html och ladda ner anmälningsblanketten, skriv COMCOL för Committee chosen och skicka in den till secretariat@icom.museum. För att vara medlem i en internationell kommitté måste man vara medlem i ICOM, så intresserade av COMCOL som inte är ICOM-medlemmar måste först gå med i ICOM. Information om hur det går till finns på <http://icom.museum/membership.html>.

* * *

Eva Fägerborg, Samdoksekreteriet
Redaktör för *Samdok-forum*

Internationellt dokumentations-, utställnings- och pedagogiskt projekt om mat

Varför äter vi det vi äter?

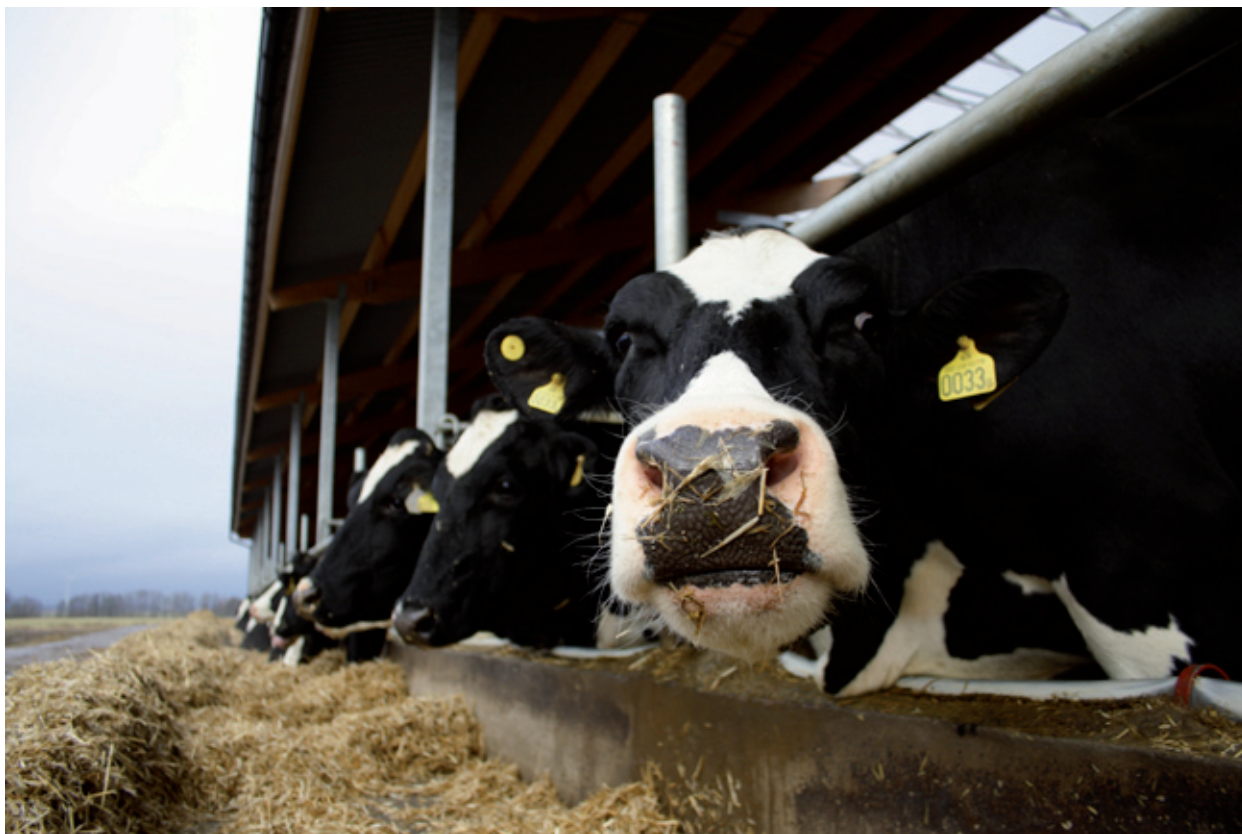
Av Sofia Seifarth

Varför äter vi det vi äter? Den frågan skildras i en kommande utställning om europeisk matproduktion och matkonsumtion som produceras inom ramen för projektet A Taste of Europe. Projektet stöds av EU:s Kulturprogram och leds av Arbetets museum i Norrköping. Tillsammans med åtta andra museer runt om i Europa – i Finland, Skottland, Ungern, Estland, Slovenien, Portugal, Tjeckien och Danmark – tar Arbetets museum fram en utställning om mat, i nio varianter.

Matproduktion har i alla tider varit ett fundament i människors vardag, förknippat med kamp och glädje, hot och hopp. Historiskt har vi gått från att vara självförsörjande till att bli matkonsument vilket skapat nya villkor för vad vi äter. I det moderna samhället har matproduktion och matkonsumtion blivit nära förknippat med såväl personlig som nationell identitet, omgärdat av en uppsjö varierande normer och ideal. Vårt sätt att producera och konsumera mat aktualiserar frågor om hälsa, etik, global fördelning och, inte minst, om hur vår miljö och vårt klimat påverkas. I takt med nya tekniska och vetenskapliga

landvinningar, exempelvis möjligheter till genmanipulation, väcks frågor av snarast existentiell art – om vad som är ”naturligt” och etiskt riktigt. Det som tidigare i moderniseringens historia sågs som exklusivt, det vill säga det fabriksproducerade, har blivit det billiga alternativet. Som motreaktion till storskalig, billig och massproducerad mat har istället motrörelser växt fram som lyfter fram de närodlande, småskaliga producenterna. Idag är det dessa producenter som betraktas som exklusiva.

Hur hänger alla dessa trender ihop? Och hur väljer vi som konsument? Hur ser påverkan och valen ut

Kor i Sverige. Foto Johanna Övling, Arbetets museum.

för producenter och konsumenter? Kort sagt, varför äter vi det vi äter? Detta är frågor som genom nationella och historiska jämförelser och perspektiv ska belysas i utställningen.

Nio varianter av samma utställning

I projektet ska de nio museerna producera en gemensam ramberättelse som på ett övergripande plan skildrar den historiska utvecklingen och trenderna när det gäller matproduktion och konsumtion i Europa. Denna del byggs i nio kopior av Arbetets museum i Norrköping, för att kunna visas på alla nio museerna samtidigt.

Utöver den samproducerade ramberättelsen har varje museum valt ut en matprodukt som är av särskild betydelse för just deras land. Alla museer har gjort intervju- och fotodokumentationer samt extra research kring de valda livsmedlen. Länderna har valt följande livsmedel:

Honung Slovenien	Mjölk Sverige	Vete Ungern
Fläsk Danmark	Öl Tjeckien	Potatis Estland
Bröd Finland	Fisk Skottland	Olivolja Portugal

I anslutning till den större ramberättelsen kommer varje museum att bygga en lokal del där de perspektiv som skildras i ramberättelsen fördjupas med hjälp av den nationella produkten, som ett slags konkretiserande fallstudie. På så vis kan frågor om matproduktion och matkonsumtion belysas ur både europeiskt och nationellt perspektiv, samtidigt som det europeiska knyts till det nationella.

Svensk mjölk – från ko till bord

På Arbetets museum har vi valt att särskilt belysa mjölk. Mjölk har alltid varit en viktig del av den svenska kosthållningen, inte minst i form av smör och ost. Mjölkhanteringen har dessutom varit strikt genuskodad. Inledningsvis fick den enbart utföras av kvinnor, en man som mjölkade betraktades som djupt omoralisk. Så småningom ändrades könskodningen och i takt med teknisk utveckling och moder-

I mejeriet. Foto Johanna Övling, Arbetets museum.

nisering blev "mejerskan" allt oftare "mejerist".

Mjölk har i Sverige också varit starkt förknippad med "det svenska", nyttiga och moderna, inte minst på 1920- och 1930-talen då Mjolkpropagandan kämpade som bäst för att öka mjölkdrickandet i Sverige. Även idag marknadsförs mjölken som något betydelsefullt för den svenska identiteten och landet, men nu handlar det i allt större utsträckning om kornas betydelse för våra öppna landskap. På senare tid har dock mjölken och dess nytthet börjat ifrågasättas, inte minst på grund av ökad laktosintolerans bland befolkningen. Ändå är det smått unikt att dricka så mycket mjölk som vi gör i denna nordligare del av världen. I många delar av Sydeuropa tål människor inte ens att dricka mjölk i vuxen ålder.

Med utgångspunkt i mjölk hoppas vi kunna fördjupa en rad spännande frågor kring matproduktion och konsumtion som tas upp i ramberättelsen. Under hösten 2009 dokumenterade museet arbetet på ett antal stor-, mellan- och småskaliga mejerier och mjölgårdar runt om i landet. Både fotodokumentation och intervjuer har genomförts. Dokumentationen har fokuserat på ett antal, för de samverkande

museerna gemensamma, frågeställningar när det gäller produktionen och konsumtionen:

- Historisk förändring: traditionell produktion och modernisering
- Genus- och maktaspekter
- Nationell betydelse utifrån ekonomiska, sociala och kulturella aspekter, både historiskt och i samtiden
- Miljöaspekter

I dokumentationen har vi följt mjölkens väg från ko till köksbord för att få syn på hela kedjan från produktion till konsumtion. Dokumentationen inkluderar intervju- och fotodokumentationer av mjölkbönder, lastbilschaufförer, mejeriarbetare, marknadsaktörer samt konsumenter. Dokumentationen av de olika aktörerna i "mjölkkedjan" visar tydligt hur många människor som är inblandade i mjölkens väg från kon till bordet.

Det går att urskilja flera intressanta teman i dokumentationsmaterialet som kan kopplas till ovanstående frågeställningar både gällande produktionen och dess förändringar, och till normer och värderingar kring mjölken som livsmedel.

Ett återkommande tema är den förändrade produktionen med större gårdar, ökad effektivisering och samtidigt en tilltagande efterfrågan på närproducerade, miljöanpassade produkter. En administrativ chef på ett stort mejeriföretag beskriver förändringen i produktionen och konsumtionen på följande sätt:

"Det som är intressant tycker jag det är just, utifrån att jag har jobbat ganska länge inom mejeriindustrin, att det har gått från ett väldigt manuellt och enformigt arbete till ett ganska högteknologiskt och intressant arbete utifrån att det är väldigt mycket produktutveckling... som är också en väldigt skillnad om man backar tillbaka. Förr skojade man ju lite inom mejeriindustrin att man hade standardmjölk och lättmjölk och sen efter femton år kom mellanmjölken, det var ungefär så ofta man bytte produkter. Nu är det ju inte riktigt så. Nu dyker det ju upp produkter efter modet i stort sett på smaker och allting. Så det händer ju fantastiskt mycket som är väldigt intressant."

Parallellt med utveckling mot storskalighet läggs mycket möda på att framkalla känslor av småskalighet och närproduktion. Det småskaliga används i reklam som tecken på kvalitet både när det gäller djurhållning och produkter. För de enskilda mjölkbönderna är detta även en fråga om yrkesstolthet. En

Mjölkbonden Lars Svensson. Foto Johanna Övling, Arbetets museum

mjölkbonde uttrycker det på följande sätt:

"Vi är ju stolta över det vi gör. Och det är klart vi vill att man ska veta om det. Man ska veta om hur man köper mjölken, vart den kommer ifrån. Den är liksom inte, den är inte gjord som coca-cola på en fabrik (...) Det är mycket kärlek och omtanke för djuren och mycket stolthet i det vi gör och det vill ju jag att det ska komma fram. Det är ju det man vill förmedla till konsumenten att det här är vi stolta över, det här är det vi lever av och det är det ni äter."

Även föreställningen om mjölken som en särskilt "naturlig" och hälsobringande produkt återkommer i materialet. En försäljningsansvarig på ett mellanstort mejeri gör till och med en koppling mellan modersmjölk och komjolk, för att lyfta fram mjölken som ett av våra viktigaste och mest naturliga livsmedel:

"Jag tror såhär att det är någonting med modersmjölken här alltså. Alltså även att det här är en annan mjölk då, så tror jag att det är en viktig, man... det är en viktig basgrej för att få en stark och bra kropp. Och därför är det en utav de viktigaste livsmedlen. Och så inte bara drickmjölk utan ost och allting som kommer därifrån. Att det känns extra viktigt när man

bygger upp barnens kroppar.”

Genom att belysa frågor om produktion och konsumtion utifrån mjölk hoppas vi kunna skapa en utställning som stimulerar till reflektion när det gäller vårt sätt att producera, leva, konsumera, påverka och välja.

Ungdomar som målgrupp – hur når vi dem?

Den huvudsakliga målgruppen för utställningen är ungdomar mellan 14 och 18 år, vilket är en riktig utmaning eftersom denna grupp är tämligen svår att nå för museerna. I och med denna utmaning har *A Taste of Europe*-projektet till stor del blivit ett pedagogiskt projekt, där museernas pedagoger kommit in på ett tidigt stadium i arbetsprocessen. Här gäller det att hitta nya former, tilltal och sätt att få målgruppen engagerad. I anslutning till *A Taste of Europe*-projektet har vi tillsammans med deltagarna från Danmark och Finland även formulerat ett nordiskt projekt, *Inter(publika)aktiviteter: Nordiskt samarbete för museipedagogisk metodutveckling*, som stöds av Nordisk Kulturfond. Syftet är att utveckla former för interaktivitet länder emellan i denna typ av internationella samarbetsprojekt, med fokus på unga målgrupper.

Inom ramen för det pedagogiska projektet har vi valt att utveckla olika interaktiva moment för att skapa delaktighet, dialog och väcka intresse. Vi kommer att jobba med tilltal, teknik, former och lösningar som appellerar till och skapar igenkänning hos en yngre publik.

Ett sätt att skapa delaktighet är att låta besökarna själva bidra till utställningen – att bli ett slags medproducenter. Ett interaktivt moment kommer att bli ett fotogalleri där ungdomar runt om i Europa bidrar genom att fotografera sina matsituationer, exempelvis med mobilkameror. Fotogalleriet är kopplat till en hemsida och växer fram efter hand. Syftet med galleriet är att stimulera till reflektion om olikheter och likheter i de olika länderna, som en utgångspunkt för samtal ungdomarna emellan. Genom museernas

samarbete med skolor i de olika länderna ska klasser i olika länder kopplas till varandra. Skolsamarbetet är ett sätt att stimulera interkulturell dialog inom ramen för projektet.

I utställningen kommer vi att utgå från aspekter i vardagen som alla, inte minst ungdomarna, själva känner igen. Utmaningen har varit att hitta en vardag som man kan känna igen i alla de olika länderna.

Gemensam visningstid och interkulturell dialog

Från att projektet startade i augusti 2009 har vi haft två projektgruppsmöten; ett i Slovenien i september 2009, och ett i Skottland i februari 2010. Dessutom har de nordiska samarbetsmuseernas pedagoger träffats en gång i Norrköping under våren 2010, inom ramen för det nordiska utvecklingsprojektet. Utställningen byggs under hösten 2010 och invigs på alla museerna den 26 januari 2011. Utställningen visas på alla platserna under våren 2011. Genom att ha gemensam visningsperiod, istället för att turnera utställningen, hoppas vi kunna underlätta dialogen länderna emellan.

Projektansökan togs fram under 2007 och 2008, bland annat med stöd av Formas. Tack vare stöd från EU:s Kulturprogram våren 2009 kunde projektet starta i augusti 2009 och pågår fram till augusti 2011. Förutom EU:s Kulturprogram och Nordisk Kulturfond stöds det fortsatta projektet i Sverige av Formas, Livsmedelsarbetareförbundet och Kulturfonden för Sverige och Finland.

Läs mer om projektet och samarbetsmuseerna på www.atasteofeurope.eu eller kontakta projektkoordinatorn/artikelförfattaren.

* * *

Sofia Seifarth är forskningschef vid Arbetets museum i Norrköping och projektkoordinator för *A Taste of Europe*, sofia.seifarth@arbetetsmuseum.se

Under diskbänken

Av Erik Ottosson

Hur hanterar vi vårt skräp? Vad gör vi med det överblivna, det omoderna, det utslitna, det överflödiga? Hur tänker vi kring slit och släng-samhället och miljön? Det är de centrala frågorna för ett dokumentationsarbete vid Nordiska museet med sopor och källsortering som fokus.

Den självklara platsen för hushållets sopor var länge skåpet under vasken; där stod en ensam hink framför vattenlås och avloppsrör, i sällskap av en samling flaskor med rengöringsmedel. Men för allt fler har sopskåpet numera blivit alldeles för trångt. Orsaken är att vi i allt högre grad källsorterar. Det innebär att sophantering kräver allt från två till ett tiotal eller fler upplag i hinkar, korgar, kassar, lådor och högar. Få bor ännu i bostäder som är byggda med detta i åtanke. Därför har vi blivit tvungna att tänka i nya banor.

2008 gav varje svensk upphov till 511 kg avfall. Detta betyder att ett hushåll på fyra personer måste

bära ungefär 40 kilo sopor i veckan till soptunnor, soprum och återvinningsstationer – en mängd som känns i armarna och som inte kan undgå att göra ett avtryck i vardagslivet. Det krävs rutiner och väl genomtänkta arrangemang. "Sopor är inget man blir av med" sade en av intervjupersonerna, och syftade på att det hela tiden kommer nya. "Man måste leva med dem."

Ett mål med museets projekt är att dokumentera det vardagliga arbetet med sophantering och återvinning inom hushållen. Hur löser man olika praktiska problem? Hur resonerar man kring miljö, ekonomi och bekvämlighet i förhållande till avfallet? Vilka

I soprummet. Foto Erik Ottosson, Nordiska museet.

olika kanaler använder man för att bli av med det oönskade? Ett annat kunskapsmål handlar om arbetet inom avfallshämtning, återvinningscentraler och bearbetningsanläggningar. Hur är det egentligen att jobba med andras sopor? Undersökningen sker genom intervjuer, deltagande observation och fotografering. Denna text kretsar kring teman som visat sig centrala i den förstnämnda, hushållsorienterade delen av projektet.

En stor del av materialet utgörs av intervjuer med privatpersoner i deras hem. Där berättar de om hur de sorterar sina sopor, rengör tomma förpackningar, hur de får plats med allt och hur de gör för att undvika dålig lukt och andra olägenheter. Dessa vardagliga och oglamorösa sysslor lockar till reflektion och ämnet har visat sig nästan outtömligt. Det finns mycket att fundera kring när det gäller miljön och det hållbara samhället. Men det finns också väldigt mycket av den tysta kunskapen. Intervjutillfällena har flera gånger visat sig vara första gången man satt sig ned och verkligen tänkt igenom det här med sopor på ett sammanhängande sätt.

Ett område med många frågor

Många undrar mycket om sopor och källsortering, men har svårt att hitta tydliga svar på sina funderingar. Vad händer till exempel med soporna efter att man omsorgsfullt har sorterat och kastat dem i rätt kärl? Det finns gott om rykten i svang om hur avfallet blandas i sopbilen eller i uppsamlingsanläggningarna. Dessa berättelser kan tjäna som moraliskt stöd för dem som inte sorterar sina sopor. De som å andra sidan gör det fäster ofta viss tilltro till historierna, men ser sådana händelser som undantag. Man vill gärna tro att det fungerar i det stora hela. Trots allt lägger man ned mycket tid och kraft på att hantera sitt avfall på rätt sätt och man är ovillig att ta till sig tanken på att det skulle vara meningslöst.

Somliga har skaffat sig mycket kunskap om hur avfallet behandlas och har egna tankar om hur olika material bäst borde återvinnas. Ibland krockar dessa med de officiella instruktionerna. Då uppstår frågor om vem som har rätt. Kan man verkligen blanda olika sorters plast med varandra? Kan wellpapp och vanlig kartong tas om hand i samma processer? En brännande fråga är hur mycket vatten och diskmedel man kan använda för att rengöra en förpackning utan att miljövinsten äts upp. Är det kanske bättre att lägga ett smutsigt filmjölkspaket i kärlet för brännbart? Det

är inte alldeles lätt att få svar på dessa frågor. Många söker goda råd och kunskaper från vänner och bekanta som kanske jobbar på en återvinningscentral eller har läst någonting intressant i tidningen. På så sätt lägger man pussel med fragment av information. Många har vid något tillfälle fått ett informationsblad från kommunen eller bostadsbolaget. Men den enskilt viktigaste informationskällan visar sig vara soprummets eller återvinningsstationens handfasta pedagogik. Ibland finns där anslag med texter om hur materialen bearbetas och vad slutprodukten blir. Men än viktigare är de fysiska förutsättningarna. På frågan om vilka sopor man sorterar svarar många att man sorterar de kategorier det finns kärl för i soprummet.

Sopskåpet öppnar för viktiga frågor om livet i överflödssamhället. Foto Erik Ottosson, Nordiska museet.

Meningsfulla sopor

I en tänkt hierarki av objekt hamnar arvegods och andra minnessaker högt, tillsammans med bland annat statusföremål och en del föremål för nöje och nytta som vi tycker om på grund av vad de möjliggör (Csíkszentmihályi & Rochberg-Halton 1981). Vi är vana att placera sopor i den andra änden av skalan. Men är det verkligen rätt att betrakta sopor som mindre betydelsefulla än andra ting? Trots att de ska kastas är soporna lång ifrån meningslösa – ett faktum som understryks av den stora mängd arbete, logistisk uppfinningsrikedom och vardagsfilosofiska funderingar som hanteringen framkallar. Det finns många starka kulturella normer kring sopor, något som inte minst blir tydligt när någon bryter mot dem.

Utomhusfester som hålls i somliga städer har kommit att bli exempel på detta. Parkerna fylls av picknick-rester och uttrycken för indignation är många

(Åkesson 2008:140f). I samband med dokumentationsprojektet besöktes Valborgsfirandet i Uppsala. Där blev det uppenbart att skräpet inte bara var en biprodukt utan en viktig del av firandets karnevaliska karaktär. Normala regler ställdes på huvudet i takt med att grönyrtorna täcktes med skräp. Många var förfärade, men andra uttryckte en häpnad som var mer positiv. Mängden skräp blev ett uttryck för festens dignitet och för hur kul man hade. "I had no idea Swedes could party like this" hördes en utbytesstudent kommentera.

Soporna väcker känslor; ibland äckel över stinkande påsar som läcker ut kladdig vätska över golvet. Ibland stolthet över att man har gjort en insats för miljön eller trivseln. Då och då väcks också en känsla av nostalgi och saknad. Det händer ju att man måste slänga någonting som man helst skulle vilja slippa göra sig av med. Det kan vara på grund av slitage, modeväxlingar eller för att saken i fråga inte längre fungerar tillsammans med andra ägodelar.

Det finns alltså goda anledningar att uppmärksamma inte bara hur vi gör för att skaffa oss eller använda ting, utan också hur vi gör av med dem. Hur bortskaffandet av det oönskade är organiserat har en hel del att säga om ett samhälle (Hethering-

ton 2004:160). "Genom avfallsarbete, sorterande och ordnande konstitueras klass- och kulturbunden normalitet" skriver Lynn Åkesson (2008:142).

På gränsen

En del av frågorna i undersökningen syftar till att fånga in vad som händer med föremål som befinner sig på gränsen till kategorin skräp. Tingen glider gradvis från en status som mer eller mindre uppskattade till att så småningom hamna i en container någonstans. Den avgörande handlingen att kasta någonting har ofta föregåtts av en lång serie av mindre förändringar i status, funktion och placering. Några har beskrivit en komplex rumslig ordning för de ägodelar som närmar sig skräpstadiet. En 36-årig kvinna har flera olika kassar och lådor för olika kläder placerade i garderoben, klädkammaren och i förrådet. Mellan ändpunkterna "aktiva lådan" och kartongen med tyg för sömnadsprojekt gör kläderna en resa som tar flera år i anspråk.

När det är dags att rensa på hyllor och i förråd gör vissa saker överraskande stort motstånd. Vad gör man med de ting man ännu inte är redo att skiljas ifrån? Det visar sig att det finns många sätt att underlätta eller helt undvika separationen. Förrådet eller vinden

Utomhusfester utmanar ofta normala regler om hur skräp ska hanteras. Under Valborgsfirandet i Uppsala 2010 blev skräpet en källa till förtret för somliga, men för andra blev det ett medium för lek och ett mått på festligheternas dignitet. Foto Erik Ottosson, Nordiska museet.

blir ofta en avladdningskammare för sådant som man inte klarar av att kasta på en gång. Där får prydnader, kläder och annat vila i väntan på att känslorna inför dem svalnat en smula.

Många försöker hitta ett nytt sätt att använda föremålen i fråga. En av intervjupersonerna, en 42-årig kvinna, hade fått ett kakfat i två våningar i arv efter sina föräldrar. Men för kakor fungerade det inte något vidare. Det var gjort i trä och svårt att diska. Hon började ställa in sig på att kasta kakfatet men kunde inte förmå sig att göra det direkt. Under många år kämpade hon för att hitta nya användningsområden, för att det skulle kunna försvara sin plats. En period försökte hon ha det som fruktfat, men det var inte rymligt nog. Efter några år fick det sällskap av en annan samling överblivna saker. Barnen hade en gång fått en påse släta stenar från en strand på Kreta. När de blivit för stora för att leka med stenarna tänkte hon kasta dem men upptäckte att de förde med sig för många minnen av barnen som små. Då lade hon stenarna i kakfatet och hade på så sätt skapat en tillfällig lösning av två problem. När de nyligen renoverade köket gjorde hon en rensning i skåpen och kom då så långt att hon stod och höll kakfatet över sopsäcken. Men det långa avskedet var ännu inte framme vid sin fullbordan och fatet återfick sin gamla plats.

Det händer att affektionsvärdet i ett föremål ligger latent och först visar sig när det ska kastas. En av intervjupersonerna, en 61-årig kvinna, berättade om en osthyvel som till hennes egen förvåning hade kommit att betyda väldigt mycket för henne, efter en händelse som ägde rum när hon var ung och nygift. Den var gammal, slö och hade en spricka i bladet, och vid ett besök beslöt hennes svärmor att göra henne en tjänst och köpa en ny åt henne. När kvinnan så småningom upptäckte att hennes gamla osthyvel var borta blev hon förtvivlad. Plötsligt insåg hon att den var en av mycket få ting hon hade haft med sig från sitt barndomshem. Som tur var hade svärmodern inte hunnit kasta hyveln ännu. Alltså kom den tillbaka till sin ägare. Men efter att tillfälligt ha besökt kategorin skräp var osthyveln förändrad. Nu var den inte längre ett bruksföremål med tillkortakommanden utan en minnessak. Efter händelsen hade hyveln legat ett antal år i ett skåp tillsammans med finare bestick. Nu låg den i en låda i källaren tillsammans med några andra mycket högt skattade ting som utkristalliserats under årens lopp.

Katharsis

Våra hem hyser förstås inte bara kära ting utan också en del besvärliga föremål. Tingen kan också dra till sig obehagliga minnen. Om inte annat har de flesta av oss saker som vi gärna skulle vilja byta ut mot något som är snyggare eller fungerar bättre. En aspekt av livet i överflödssamhället är dessutom att mångfalden av materiella ting som måste hanteras på olika sätt även ger upphov till ett överflöd av mening. Det blir lätt för mycket att ta hänsyn till (Munro 2001). Vi är tvungna att kasta saker, inte bara för att det annars blir fullt i förråden, utan också för att det annars blir överfullt i huvudet. En tur till återvinningscentralen eller grovsophuset kan således vara ett tillfälle till katharsis. En del av de öronbedövande smällarna som ekar på återvinningscentralen kommer sig säkert av tunga bördor som med kraft och tillfredsställelse lämpas ned i en container och för alltid är borta. En av intervjupersonerna berättade om något som många säkert kan känna igen: kopplingen mellan hur det känns inuti och hur det ser ut i hemmen eller i förrådet. Är det skräpigt i lägenheten känns livet jobbigt och världen ogästvänlig. Att rensa i röran tycks då kunna framkalla en känsla av nystart, något som avslöjar något av sophanteringens existentiella natur. Att slänga saker är ett sätt att skapa utrymme för att framtiden ska kunna äga rum.

Referenser:

Csikszentmihályi, Mihály & Rochberg-Halton, Eugene 1981. *The Meaning of Things: Domestic Symbols and the Self*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hetherington, Kevin 2004. Secondhandedness : Consumption, Disposal, and Absent Presence. I: *Environment and Planning D: Society and Space* Vol 22.

Munro, Rolland, 2001. Disposal of the Body: Upending Postmodernism. I: *Ephemera* Vol 1 No 2.

Åkesson, Lynn, 2008. Det värdelösa värde och sopornas ordning. I: *Hållbara värden : Åtta essäer om tingens ordning och idéers bärkraft*. Red. Marie Cronqvist. Göteborg/Stockholm: Makadam.

* * *

Erik Ottosson är fil dr i etnologi och för närvarande verksam vid Nordiska museet,
erik.ottosson@nordiskamuseet.se

Samisk ungdom i tre länder

Av Ylva Jannok Nutti och Anna Westman Kuhmunen

Hur är det att vara ung same idag? Det är huvudfrågan i Samisk ungdom, ett samarbetsprojekt mellan samiska ungdomar, skolor och samiska museer på svensk, finsk och norsk sida av Sápmi. Det samiska samhället som ungdomarna lever i varierar både över de nationella landsgränserna men också mellan olika samiska grupper, vilket avspeglas i projektet. Gemensamt är dock att unga står inför utmaningen att uttrycka en kulturell tillhörighet i ett samhälle dominerat av en majoritetskultur.

Barnombudsmännen i Norge, Sverige och Finland gjorde 2007 en kartläggning av samiska barns och ungdomars situation i förhållande till FN:s konvention om barns rättigheter, avseende delaktighet och inflytande. I utredningen framgår att samiska ungdomar känner en stark stolthet över sin kultur och identitet, men utredningen pekar också på en rad förbättringar som bör göras. Delaktighet var en fråga som ungdomarna i kartläggningen lyfte fram.

En stöttepelare i projektformuleringen och i vårt arbete har därför varit ungas önskan om delaktighet. Målsättningen har varit att ungdomar ska få större

inflytande i museernas dokumentationer av unga och att de därigenom blir delaktiga i skapandet av samiskt kulturarv. Vidare arbetades för att öka utbytet mellan samiska ungdomar. För museerna innebar projektet i sin tur en möjlighet att få utarbeta nya former för samarbeten, men också att få ett etnologiskt källmaterial som tidigare saknats. Dessutom fanns en vilja att utveckla och stärka samarbetet mellan samiska institutioner.

Isak i arbete vid den första ungdomskonferensen i Nesseby i november 2009. Foto: Emeli Elfving.

Dokumentation i samarbete mellan ungdomar och museer

Ett 40-tal ungdomar och museipersonal har under 2009/2010 medverkat i projektet.

Inledningsvis hölls en konferens vid Várjjat samiske museum där projektdeltagarna träffades för att gemensamt planera arbetet. De ungas dokumentationsarbeten visades sedan våren 2010 vid en avslutande konferens vid Ájtte, Svenskt fjäll- och samemuseum. Däremellan har lokala aktiviteter och dokumentationer utförts i Snåsa och Nesseby i Norge, i större finska städer, samt i Jokkmokk, Sverige. Projektets hemsida www.samiyouth.org har fungerat som en plattform för kommunikation. Där har olika dokumentationer presenterats och där har arbetsprocessen diskuterats via en blogg. Lokalt i Jokkmokk har ungdomarna önskat kortkurser i film, foto och redigering. Det har resulterat i flera filmer och fotodokumentationer om ungdomarnas vardag med beskrivningar av fika och matlagning, högtider som jul, vintermarknad och påsk, renskötselarbete och av deltagande i arbetet inom ungdomsorganisationer samt resor.

Dokumentationerna visar ett lokalt och globalt

Leila i samlingarna på Ájtte. Foto: Emeli Elfvig.

engagemang som kännetecknar västvärldens ungdomskultur, men i arbetena synliggörs även det stora ansvar ungdomarna tar för samisk kultur, liksom deras stora kunskap och intresse för den. Ungdomarnas deltagande i projektet utgår från detta intresse men också utifrån en önskan att projektet ska vara "en rolig sak". De vill även visa andra hur det är att vara ung same idag och är intresserade av att lära mer om samisk kultur och traditionella kunskaper.

Traditionella kunskaper är fokus i en del av dokumentationerna, där äldre, föräldrar eller mor- och farföräldrar är berättare. Ungdomarna ser museerna som en viktig plats för kunskapsförmedling. *Är museer bara förvaringsplats för gamla och oanvändbara föremål, eller...?* var rubriken på ett föredrag som projektdeltagarna i Jokkmokk höll under Jokkmokks vintermarknad. Ungdomarna såg äldre samiska föremål som mycket värdefulla och därmed museernas samlingar som viktiga. Det framkom särskilt vid ett besök i Ájtte museums föremålsarkiv där föremålens betydelse poängterades av ungdomarna. Svaret på den provocativa frågan i föredraget blev därmed nej.

Delaktighet i teori och praktik

Inom både museologi och urfolksforskning utvecklas teorier och metoder för att finna och pröva nya former för samarbeten institutioner emellan och mellan institutioner och samhället. Hur ska samiska ungdomar bli delaktiga i arbetet vid samiska kulturarvsinstitutioner och på vilket sätt ska de bli representerade? Projektet hade som utgångspunkt att ungdomar är framtidens förvaltare av det samiska kulturarvet, därför var delaktighet en viktig fråga för museerna. Under arbetets gång har vi dock reviderat vår syn. Istället för att se ungdomar som "framtidens" förvaltare av det samiska kulturarvet ser vi att de redan idag tar ansvar och är aktiva i förvaltandet. Delaktighet innebär i praktiken en maktförskjutning, där museiprofessionen inom vissa områden går från att vara specialisten till att bli en deltagare i kunskapsproduktionen. I praktiken kan det leda till att vi måste stryka vissa hjärtefrågor för att istället arbeta kring frågor som bägge parter ser som viktiga. En utökad delaktighet för ungdomarna i projektet leder till nya frågor om insamling och om det insamlade materialet.

Insamling

Att samla för framtiden är ett uttryck som är välkänt i museivärlden. Det blir dock uppenbart att det för-

hållningssättet måste omvärderas när vi arbetar tillsammans med till exempel ungdomar eller nya professioner. Att samla för framtiden är inte ett relevant svar på ungdomarnas fråga varför vi gör dokumentationer. De måste ha relevans och synas i samtiden. Ungdomarna vill att deras dokumentationer ska kunna användas i skolan som läromedel och att de ska kunna ge en mer mångfacetterad bild av samiskt liv. De unga menar att det i allmänhet råder stor okunskap om samer och att fördomar och stereotypa bilder förmedlas. Vidare finns en önskan att arbetet ska leda till ett eget lärande, där dokumentationerna är en möjlighet att få ta del av traditionella kunskaper. Det blir därmed uppenbart att dokumentationen är en del av en kunskapsproduktion i samma stund som den utförs. Det innebär dock inte att ungdomarna i projektet inte ser vinsten med att samla för framtiden, utan istället bara att samtid, framtid och historia finns närvarande i det konkreta dokumentationsarbetet.

Att tillgängliggöra det insamlade nästan ögonblickligen har också varit ett arbetssätt som är naturligare för ungdomar än för museet. Utmaningen blir att både publicera snabbt och samtidigt skapa det utrymme som krävs för en analys. Att synlig-

göra och dela med sig av dokumentationer via nätet skapar även en annan form av material och andra frågor om vad som ska ingå i en museisamling eller inte. Bakom hemsidan www.samiyouth.org finns förutom traditionella arkivmaterial såsom arkivalier, fotografier och film även digitala loggböcker, chattar och facebooksidor. De speglar arbetsprocessen men innehåller också berättelser om hur det är att vara ung idag. I ett initialt skede är det lätt att säga att allt ska sparas eftersom det är digitalt och inte tar plats i våra arkiv. Men är det rimligt eller ens önskvärt att bevara allt på sådana grunder? Vidare är frågan om gallringen ska ske i delaktighet eller om den hör till museiprofessionen?

Pimpade föremål, behöver vi alltid samla?

Vid besöket i samlingarna sa en av ungdomarna om de äldre föremålen att: "... de bär en historia, en själ, har en identitet...". Dessa föremål uppfattades som bärare av en historia i mycket högre grad än samtida, obrukade samiska föremål i samlingarna. Besöket ledde till att ungdomarna pimpade eller förändrade nyproducerade föremål utifrån diskussionerna i samlingarna. Ungdomarna köpte eller tillverkade föremål som de själva skulle kunna använda, bland

Nadjas pimpade föremål; på kudden står det "sov gott". Foto: Emeli Elfving.

annat en tröja, ett par skor och ett skoskåp. Genom förändringen eller tillägget gav de föremålen en ny identitet. Det blev därmed svårt att inte låta dem använda föremålen. Men vi förklarade att museet gärna tog föremålen till samlingarna när de tröttnat på dem. Kanske skulle vi ha sagt att: "Vi vill ha dina stövlar i våra samlingar, men du får gärna hämta dem när du skall på fest?" Genom att inte samla in föremålen förminskas inte föremålens värde, ungdomarna blir istället rent konkret bärare av sin kulturhistoria.

De medverkande museerna i projektet har varit Stiftelsen Saemien Sijte och Várjjat Sámi museum i Norge, Süda Sámi museum i Finland och, Ájtte, svenskt fjäll- och samemuseum i Sverige som även är projektägare. Projektet är finansierat av Europeiska regionala utvecklingsfonden och en rad nationella bidragsgivare.

Referens

Smith, Tuhiwai 1999. *Decolonizing methodologies: research and indigenous peoples*. London: Zed

* * *

Ylva Jannok Nutti är projektledare och Anna Westman Kuhmunen intendent vid
Ájtte, Svenskt fjäll- och samemuseum
ylva.jannok-nutti@ajtte.com;
anna.westman@ajtte.com

Se även:

www.samiyouth.org

Industriarbetets mening: Att försörja och ge livet innehåll

Av Annette Rosengren

Vem intresserar sig numera för industriarbetet och vem tänker på industriarbetarens yrke som bra när "alla" drömmer om ett intressant, spännande och omväxlande arbetsliv? Samtidigt vet vi att gamla strukturer lever kvar, som trofasthet till arbetsplatsen, begränsad självständighet, klara gränser mellan arbete och fritid och inte minst att vilja ha ett fast jobb. Även om sektorn krymper har hundratusentals invånare i Sverige industriarbetet som yrke. Här sammanfattas erfarenheterna av en aktuell undersökning på sex industrier.

2008-09 återvände jag till sex industrier i Töreboda som dokumenterades av Nordiska museet för tretio år sedan. Bakom fältarbetet låg tankar om värdet av att återvända till tidigare undersökningar och nyfikenhet på industriarbete idag när IT-världen och "den nya ekonomin" nu i två decennier har hyllat frihet i arbetet, självstyrning, delaktighet i beslut på olika nivåer och att gränsen mellan arbete och fritid är diffus.

Frågorna

Som många gånger förut ville jag lyfta fram småsamhället och platser bortom storstadsregionerna, vilket också var ett skäl att välja Töreboda igen. Det blev en mycket begränsad undersökning där jag sparade tid i att ha ett kunskapsförsprång genom lång erfarenhet av orten, bekantskap med många människor och naturligtvis fältarbetsvana. Våren 2008 intervjuade jag vd och produktionsledare. Hösten 2008 och våren 2009 fortsatte jag med i genomsnitt två dagars intensivt fältarbete per industri, vilket innebar kortare intervjuer med arbetare "på golvet" och iakttagelser samt intervjuer med LO-facken. Parallellt fotograferade jag i form av enkla porträtt i arbetsmiljön. För företagen gällde frågorna ägarförhållande, produktion, produkter, omfattning, rationalisering, automatisering, datorisering, lagerhållning, transport, rekrytering, internationalisering samt överlevnadsstrategier under ekonomiska kriser. Arbetarna frågade jag om faktiska arbetsuppgifter, insyn i arbetet, möjlighet att påverka, vad som är bra arbete och bra företag, vad arbetet betyder i ens liv etc.

Specialisering, små serier, projekt, "lean", rationalisering, automatisering, datorisering

På 80-talet dominerade masstillverkning vid företagen, i dag är det genomgående kundanpassade små serier som gäller. Moelven och Daloc arbetar ibland i projektform med beställaren. Alla företagen har rationaliserat produktionen sedan 1980-81 genom automatisering och datorisering, och de har expanderat och moderniserat lokalerna. Fysiskt tunga arbeten har minskat överallt. Maskiner har ersatt manuellt arbete; datorer har ersatt pappersarbete och samordnat och förenklat kontrollen över produktionsprocesserna. Framför allt är automatiseringen påtaglig. Monotont och tungt arbete förekommer fortfarande på alla fabrikerna men det motverkas av rotation mellan arbetsmomenten och av att små serier gör arbetet mer varierande.

Ordet "lean" blev allt vanligare inom industrin på 1990-talet och syftar till effektivare användning av resurserna, lagarbete, bättre kommunikation och produktion för omedelbar leverans, s.k. just in time. Allt detta märks i de sex fabrikerna, som idag producerar efter beställning och med snabb leverans. Flexibilitet är nödvändigt. Råvaror och material ligger man sällan länge på.

Ekonomiska kriser, rekrytering, internationella marknader

Hur har företagen överlevt de ekonomiska kriserna? Genom prispress, illojal konkurrens och ökad anpassning till kundernas önskemål, svarade Dalocs vd. Andra överlevde genom att dra ner på produktionen

och antalet anställda. Konkurer som har ägt rum förklaras ha andra orsaker än konjunkturnedgång.

Det geografiska läget spelar ingen roll för transporterna – där allt numera går på landsväg medan flera av industrierna för trettio år sedan hade stickspår till järnvägen – men innebär svårigheter att attrahera högutbildade tekniker och chefer. Det är däremot inte svårt att få arbetare till produktionen, och rörligheten är låg. Några vd ser gärna högre rörlighet på den lokala arbetsmarknaden, samtidigt verkar alla vilja rekrytera personal som stannar. Kollektivanställda och arbetsledare rekryteras fortfarande via familj, släkt och vänner även om detta var ännu vanligare för trettio år sedan. De flesta anställningar verkar ändå göras efter personliga kontakter och referenser, och varken Arbetsförmedlingen eller bemanningsföretag har någon stor betydelse. För den som vill ha jobb är det en klar fördel att ha ett stort kontaktnät.

Töreboda är en del av den svenska industrins internationalisering och globalisering men nyanserar innebörden av sådana generaliseringar. Westerstrands har t.ex. mer än hälften av sin produktion på export med kunder över hela världen, och på handbolls-VM i Kroatien i början av 2009 var det Westerstrands stora tidmätartavla som syntes på tittarnas teveskärmar. Andra företag har bara Norden som marknad. I vilken omfattning företagen vill komma in på en stor internationell marknad beror på vad de producerar och hur marknaden ser ut. Dessutom finns ett inbyggt hinder för obegränsad tillväxt genom problemet med att locka högutbildad personal och få dem att stanna kvar.

I arbetet

Idag är industriarbete inte särskilt attraktivt bland unga människor, som hellre vill arbeta med media, IT eller mer äventyrliga jobb. Ändå arbetar äldre som yngre människor i industrin. Varför? Vilken syn har de på arbetet? Inom näringslivet och arbetslivet generellt ökar hela tiden kraven på snabbare produktion och framförhållningen är ganska kortsiktig. Flexibilitet och anpassningsförmåga ingår ofta i anställningskraven.

Arbetet på industrigolvet har förändrats mycket sedan åren kring 1980, framför allt genom automatisering. Min föreställning om industriarbetet som ofta monotona tempojobb vid löpande visade sig vara otidsenlig, det är mycket mer varierande. Även om tunga arbeten och tempoarbeten i viss mån finns

kvar har mycket försvunnit med modern teknik, kortare serier och rotation. Där arbetet sker vid löpande band är serierna i allmänhet korta, banden kan stannas, arbetarna roterar mellan olika stationer, och de rycker in och hjälper varandra. Samtidigt har kvinnorna oftare monotona jobb än männen. Men tre av fabrikerna är mycket tydligt manliga arbetsplatser, bortsett från kontoren. Invandrare är få och procentuellt flest på Hermanders, som av olika skäl har varit mindre attraktivt som arbetsplats i Törebodabornas ögon. Men det är en arbetsplats där de anställda trivs med arbetsuppgifterna och med arbetsplatskulturen.

2008-09 låg de flesta kollektivanställdas löner på mellan 22 000-23 000 kr i månaden efter flera års arbete. Ackordslönerna är borta. Ingångslönen är som på andra håll inom industrin flera tusen kronor lägre, men arbetarna kommer snabbt upp i summor som gör att de tjänar mer än en nyexaminerad sjuksköterska med flera års utbildning. Men sedan blir det stopp. Mycket få har möjlighet till karriär, och de flesta gör det då inom facket eller möjligen genom att bli arbetsledare eller säljare. Flera förklarade att på en industriarbetarlön lever man ändå ganska bra eftersom omkostnaderna på en ort som denna är jämförelsevis låga.

Skiftarbete verkar ha varit mer utbrett förr. De flesta arbetar dagtid enligt lokala avtal, och majoriteten slutar vid ettiden på fredagarna.

"Bra" arbete

Vad definierade arbetarna som "bra arbete"? Svaren handlar om trygghet, rörlighet och omväxling, att jobba med händerna, ha bra arbetskamrater och arbetsledare, kunna arbeta självständigt och att arbetet inte är så styrt, ha nära avstånd mellan hem och arbete samt att arbetet inte inkräktar på fritiden och familjelivet. Den sociala sidan av arbetet är viktig och de populäraste arbetena på Daloc, där produktionen är mycket slimmad, är de personalintensiva monteringsarbetena vid linorna trots att det mesta är tempoarbete. Bra arbete är också att kunna utföra det som förväntas av en och att ha redskap och utrustning för det, sade flera. Och vidare: Arbetet ska gärna vara lite svårt, men inte svårare än att man klarar av det. Arbetsledaren ska ha den inställningen att bara du löser arbetsuppgiften gör du som du vill. Man ska själv få hitta lösningar. Idealen ligger alltså inte särskilt långt från "den nya ekonomin" – och inte heller från museivärldens och många andras.

De sex fabrikerna i Töreboda. Foto Annette Rosengren, Nordiska museet

Arbetare vid Hermanders, Westerstrands och Moelven. Foto Annette Rosengren, Nordiska museet

En anledning till att man kan trivas även med mer monotona arbeten är att man kan låta tankarna fara iväg, sade flera. Och när serierna inte är så stora blir det ändå omväxlande. En del lyssnar på talböcker. Överallt på de sex industrierna används hörlurar, inte för att minska buller utan för att lyssna.

Bra arbete skulle kunna definieras med att man ser sin egen del i ett större sammanhang. De flesta är väl medvetna om vad deras lilla bit i produktionskedjan mynnar ut i och hur företagens slutprodukter ser ut. Många är stolta över vad just deras industri tillverkar och över sina och kamraternas kunskaper. Men arbetarnas möjlighet att påverka omfattar möjligen arbetsuppgiften. De kan inte påverka vilka produkter som tillverkas, eller påverka marknadsföringen, kunderna, materialet osv.

Vad ser de är meningen med ett arbete? Svaren är först och främst att man måste leva och försörja sig, men i nästa andetag svarar de att man vill ha något att göra och behöver arbetskamrater, att man skulle bli rastlös av att gå hemma, att mot slutet av semestern blir man otålig och vill tillbaka till jobbet. Med andra ord är arbetets mening både att ge pengar till att leva och att ge livet innehåll. Detta, liksom hur ett bra arbete kan definieras, är i stort detsamma som Björn Ohlsson skriver om i sin undersökning om arbetare på Volvo Torslandaverken (2008).

Det var sällan lönen som först nämndes när jag frågade vad ett "bra företag" innebär, utan dess stabilitet och därmed trygghet. Tryggheten blir viktigare med åren eftersom alla vet att med åldern blir det svårare att få ett nytt, stabilt arbete.

Men varför arbeta inom industrin? För de äldre saknades det pengar till studier när de var unga, men oftast ville de jobba som alla andra när de slutat skolan och få egna pengar. Då fanns det gott om okvalificerade arbeten som ofta förmedlades av någon de kände, och industriarbete ansågs vara bra i denna jordbrukspräglade region. Ofta har de inte valt arbetsplats helt fritt utan när de har behövt arbete så tog fabriken i fråga in folk. Å andra sidan kunde de låta bli att fråga efter jobb på en industri de inte ville till.

De unga verkar ha ett avspänt förhållande till sitt arbete och svarade att de inte vill ha ett stillasittande arbete, att de inte är intresserade av datorer, att de vill arbeta med händerna, och att det är viktigare att ha ett arbete man trivs med än att tjäna mycket pengar. Vill man inte studera vidare så får man acceptera industriarbete, sade de. Andra hade valt en spännande linje på

gymnasiet, som inte gav arbete, eller förgäves sökt in på en utbildning. Till slut hade de hört sig för om arbete i industrin, fått arbete och även om industriarbete inte har varit deras första val så trivdes de bra nu.

Av kvinnorna – äldre som yngre – nämnde flera att möjliga alternativ för dem skulle vara att arbeta inom vården, och först utbilda sig för det, "men jag är ingen vårdande person", eller arbeta i affär. I båda fall skulle de tvingas arbeta på helger. Med industriarbete har de mycket bättre tider. Arbete i vården skulle dessutom innebära att de ofrånkomligt tar med sig arbetet hem i tankarna, vilket de helst inte vill.

Att fullständigt släppa tankarna på arbetet när man går hem tycker både män och kvinnor är en fördel med industriarbete, även om en och annan kan tänka på arbetet hemma, inte minst innan de somnar eller om de vaknar mitt i natten. Då har de ofta arbetsuppgifter som många vill ha: självständiga, omväxlande, lite utmanande och problemlösande.

Sammanfattning

Industriarbetet har förändrats på trettio år. Automatisering, datorisering, fräscha lokaler, rotation och korta serier har minskat ohälsa, underlättat arbetet och gjort det mer omväxlande. Idealet är problemlösande, kreativt och icke så styrt arbete – ungefär samma ideal som inom IT-världen. Många arbetare här anser att de har ett bra arbete genom att det är just rörligt, relativt omväxlande, i viss mån problemlösande och med utrymme för att fatta egna beslut. Dessutom vill och får de arbeta med händerna och slipper sitta stilla. Bra arbetskamrater, att ha nära till arbetet och att inte behöva ta med sig arbetet hem i familjelivet är minst lika viktigt. De värdesätter med andra ord skarpa gränser mellan arbete och fritid.

Men automatiseringen ökar som vi vet människors utbytbarhet och minskar värdet av lång yrkeserfarenhet. Många gånger gör det också arbetet mer ensamt. Samtidigt ökar kraven på formell utbildning och specialistkunskap inom industrin, vilket NC-teknikerna på Daloc är exempel på. De uppfattade sitt arbete som intressant men arbetade en och en och träffade arbetskamrater mest under raster. Enligt Arbetsförmedlingens prognoser är det där framtidens industriarbetare kommer befinna sig – män och kvinnor med formell utbildning och specialisering som kommer arbeta alltmer isolerade och med övervakning som väsentlig arbetsuppgift.

Företagen

Daloc AB tillverkar brand- och säkerhetsdörrar i stål och trä och är det största företaget i koncernen Daloc Futura med huvudkontoret i Töreboda. Dalockoncernen är idag Skandinaviens främsta tillverkare av brand- och säkerhetsdörrar. *Moelven AB* tillverkar balkar och andra stora träprodukter i limträ. Fabriken hette tidigare Töreboda Limträ och var Skandinaviens modernaste limträfabrik i början av 1980-talet och är fortfarande stor inom branschen. *Källbergs AB* har äggpulver som främsta råmaterial och tillverkar en rad pulvriserade blandningar för livs- och läkemedelsbranschen. Ingår nu i en dansk koncern men har kvar namnet. *Westerstrands AB* tillverkade för trettio år sedan analoga och digitala ur och tillverkar i dag elektroniska ur och tidmätning, som ofta syns i rese- och sportsammanhang. *Hermanders AB* hade för trettio år sedan en stor legotillverkning av framför allt handtrycksvarvade produkter för belysningsbranschen. De producerar fortfarande för lego men med tonvikt på automattryksvarvning och med ett stort antal kunder. *Wåge, numera Grundfos*, ingår nu i den danska Grundfoskoncernen. De tillverkar pumpstationer i glasfiber för avlopp och rening.

Antalet anställda varierar från 15 till drygt 150. Några har fler anställda än för trettio år sedan, andra färre. Av de sex företagen har Daloc flest anställda i dag, Wåge/Grundfos minst. Moelven, alltså Töreboda Limträ, startade 1919, de andra på 1940-50-talen. 1980 var alla familjeföretag utom dåvarande Limträ, som köpts några år tidigare av ASSI. Daloc, som haft en fantastisk expansion sedan början av 1980-talet, och Westerstrands samt Hermanders är fortfarande familjeföretag men de två senare har bytt ägare sedan 1980. Källbergs och Grundfos har också sålts och ägs idag av danska koncerner och Moelven av en norsk koncern.

Referens

Ohlsson, Björn 2008. *Vi som stannade på Volvo. En etnologisk studie om äldre bilindustriarbetares arbetsliv och framtidsplaner*. Göteborg: Bokförlaget Arkipelag.

En utförligare bearbetning av Törebodaundersökningen kommer att finnas tillgänglig via Samdoks hemsida, www.nordiskamuseet.se/samdok.

Här finns också utförlig referenslista till litteratur.

* * *

Annette Rosengren är fil.dr i etnologi och intendent vid Nordiska museet,
annette.rosengren@nordiskamuseet.se

Förpackningshistoria och förpackningsforskning

Av Jenny Lee, Roger Qvarsell & Ulrika Torell

En ny bok om förpackningarnas kulturhistoria kommer i sommar ut på Nordiska museets förlag genom samarbete mellan Nordiska museet och universiteten i Linköping och Uppsala. *Boken Burkar, påsar och paket* handlar om livsmedelsförpackningar, deras historia och våra vardagliga konsumtionskulturer. Alla de påsar, paket, flaskor, burkar och deras etiketter, varumärken, slogans och bilder som sedan 1920-talet har fyllt matbutikernas hyllor har blivit en självklar del av konsumtionssamhällets visuella inramning, samtidigt som de speglar de genomgripande förändringarna i produktionen och distributionen av livsmedel under de senaste hundra åren. De berättar hur vårt kraftigt växande utbud av massproducerad vardagsmat kommit att kläs i bilder, hur den fått färg och form, bjudits ut och gjorts meningsfull att konsumera. Förpackningarna bidrog under 1900-talets mitt till en helt ny butikskultur och blev en given del av ett nytt visuellt konsumtionsrum där symboler och tryckta budskap i allt större utsträckning började organisera våra inköpspraktiker.

Forskning om förpackningar

Genom att studera livsmedelsförpackningar som en del av det framväxande konsumtionssamhällets materiella kultur och betrakta dem i ljuset av en bredare historia om svensk livsmedelsförsörjning tänker vi oss att det ska vara möjligt att belysa allmänna värdeförändringar och finna uttryck för människors önskningar, livsideal och drömmar om ett gott eller åtminstone bättre liv. Förpackningen i konsumtionskulturen kommunicerar idéer, inte bara om själva varan, dess kvaliteter och karaktär, utan sprider också mer eller mindre explicita verbala och visuella utsagor om producenten, distributören, konsumenten och konsumtionen i sig. Genom sin placering på butikernas hyllor och i skyltfönster når budskapen på förpackningarna en stor publik. Många förpackningar är också väl integrerade i våra hemmiljöer, på

köksbord, i skåp och skafferier där de tidigare outhärliga förvaringsburkarna, korgarna, krukorna och plåtlådorna fått göra plats.

En förutsättning för att man ska förstå den roll som livsmedelsförpackningarna fått i den moderna konsumtionskulturen, är att se dem som en följd av hur produktionen, distributionen och konsumtionen av livsmedel förändrats från mitten av 1800-talet till våra dagar. Förpackningar fyller ju flera funktioner i en rationell livsmedelsdistribution. De är till att börja med en central komponent i den process genom vilken en betydande del av livsmedelshanteringen flyttats från hemmet till avlägset belägna industrier som producerar mat för en växande och allt oftare global marknad. Genom förpackningens skyddande och

Konserv till salu hos NK, foto Nordiska museet.

ibland konserverande funktion har livsmedelsproduktionen kunnat ske relativt oberoende av var de tilltänkta konsumenterna befinner sig.

Även om det är förpackningarna i sig själva som står i centrum för intresset i de följande studierna så är tanken att även försöka skildra de sammanhang i vilka de förpackade livsmedlen fått sin betydelse. Genom att huvuddelen av alla livsmedel under efterkrigstiden har sålts i färdiga förpackningar har hela utformningen av butiksrummen förändrats och därmed även de sätt på vilka varorna presenteras och görs begärliga för konsumenterna. Livsmedelsförpackningarnas historia speglar den genomgripande förändringen av hur distributionen och konsumtionen av mat organiserats, samt den roll som hanterandet av konsumtionsvaror fått i kulturellt och socialt hänseende.

Modern mat för rationellt hushåll, foto Nordiska museet.

Från tidiga konserver till rättvisemärkta kaffe-paket

För att ge en bakgrund till de mer specifika studierna inleds boken med en historisk översikt över livsmedelshandeln utveckling i Sverige skriven av Ulrika Torell och Jenny Lee. Förpackningsindustrins utveckling, distributionssystemens förändringar och

Självetjäningssytemet förändrade radikalt våra vardagliga konsumtionsmiljöer på 1950-talet, foto Nordiska museet.

butikernas utformning kan kanske sägas utgöra något av en infrastruktur när det gäller hanteringen av livsmedel under 1900-talet. Men till historien hör även de såväl kommersiella som politiska ambitionerna att uppfostra medborgarna till kompetenta konsumenter som genom sina val kan styra varuproduktionen och välja de rätta och mest prisvärda varorna. Tre artiklar, av Roger Qvarsell, Jenny Lee och Ulrika Torell, har det gemensamt att de behandlar specifika förpackningar i deras tekniska och affärs-mässiga sammanhang. Konservburken är den äldsta industritillverkade förpackningen och den teknik som användes hade beröringspunkter med flera av 1800-talets naturvetenskapliga frågor, samtidigt som de bidrog till att förändra de sätt på vilket mat kunde distribueras och konsumeras. Kaffet har spelat en viktig roll i den svenska konsumtionshistorien, men det krävdes ett omfattande tekniskt utvecklingsarbete för att göra denna känsliga vara tillgänglig i praktiska konsumentförpackningar. Socker ansågs i början av 1900-talet vara ett basnäringsmedel med central roll i folkhushållet. Med hjälp av genomtänkt utformade påsar och paket blev sockret det första livsmedel där fabriksförpackade varor helt ersatte äldre system med lösviktsförsäljning.

Anna Dahlgrens och Louise Nilssons artiklar behandlar båda hur livsmedelsförpackningar kommit att användas i vidare sammanhang. Skyltfönstren har sin bakgrund i ett förändrat sätt att presentera varor som utvecklas från 1860-talet och framåt och där syftet var att presentera varorna för de förbipassande

Blåvitt, förpackningskritisk reaktion på 1970-talet, foto Jessika Wallin Nordiska museet.

Modern mat för rationellt hushåll, foto Nordiska museet.

som skulle lockas in i butikerna. För livsmedelshandeln kunde detta av hygieniska skäl inte alltid ordnas, men med förpackningar som var okänsliga för ljus och värme ökade möjligheterna till en visuell presentation av varorna. Fönstret mot gatan blev därmed en viktig del av butikernas design och säljande strategi. Framgångssagan med Absolut vodka är välkänd, men mindre känd är kanske hur den förpackade spriten marknadsfördes globalt via underhållningsindustrin i teveserien "Sex and the city". Louise Nilsson vidgar perspektivet och ser detta som ett av många exempel på hur förpackningar och varumärken använts som bärande berättande element i film och andra visuella medier.

Maria Arvidsson, Anita Andersson och Anna Sparrman behandlar i sina respektive artiklar efterkrigstidens och vår egen tids designade förpackningar som i allt större utsträckning talar direkt till tydligt definierade grupper av konsumenter. Husmodern var från 1940- till 1960-talen den självklara konsumenten, eller Fru Konsument som hon ofta kallades. Att det var kvinnan som handlade och lagade maten, medan mannen gärna åt upp den var en given förutsättning för utformningen av förpackningarna och den samtida reklamen. I vår egen tid har rättvi-

semärkning och andra symboler med ett ideellt innehåll fått en ökad plats på förpackningarna och även här är sättet att tala till specifika konsumentgrupper framträdande. Men än viktigare är att denna typ av märkning illustrerar att det inte bara är varor utan i lika hög grad ideella värden som konsumenterna köper. Man kan genom val av särskilda varor markera en politisk uppfattning eller tydliggöra ett engagemang för livsmedelsarbetarnas villkor eller miljöfrågornas betydelse.

Barn har under hela 1900-talet blivit en allt viktigare grupp av konsumenter, dels genom att de disponerar allt mer pengar för egna inköp, dels genom att de har stort inflytande över familjernas gemensamma konsumtion. Ett område där barntilltalet på förpackningar är särskilt genomtänkt är inom det stora och ofta tydligt exponerade utbudet av frukostflingor. Teknikerna för att göra dessa tilltalande för barn är mycket välutvecklade och speglar såväl föreställningar om barn och barndom som tanken att de är mycket medvetna konsumenter.

Även om alla artiklar i boken är illustrerade har vi valt att komplettera dessa med ett antal relativt fristående bildberättelser kring särskilda teman: Det förindustriella samhällets förpackningar, förändrade

villkor för distributionen, kyl- och frysteknikens betydelse, varuexponering i stadens rum, snabbköpet som visuell miljö, blåvita varor och högteknologiska förpackningar. Förpackningar är en del av den visuella miljön och att förmedla bilder på förpackningar är en del av det historiska dokumentationsarbetet.

* * *

Ulrika Torell är fil.dr och postdokforskare vid Nordiska museet, ulrika.torell@nordiskamuseet.se

Roger Qvarsell är professor vid Tema Q, Linköpings universitet och ledamot av Nordiska museets och Samdoks forskningsråd, roger.qvarsell@liu.se

Jenny Lee är fil.dr och postdokforskare vid ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet, jenny@atlanten.se

TAKO i Finland: museisamarbete i nya former

Av Antti Metsänkylä och Minna Sarantola-Weiss

De kulturhistoriska museerna i Finland har inlett ett nytt riksomfattande samarbete som syftar till att utveckla samarbetsformer i fråga om insamling och samlingarnas förvaltning. Förkortningen TAKO kommer av orden tallennus (som står för insamling, dokumentation) och kokoelmat (samlingar). Det nya TAKO-samarbetet fick sin början i januari 2009 och baseras delvis på samma idéer som Samdok i Sverige, men har även andra dimensioner. Vid sidan om insamlingsverksamhet prioriterar vi högt kordineringen av museernas samlingar. Vad ska vi egentligen bevara? Hur ska de olika kulturhistoriska museernas samlingar se ut i framtiden? Syftet är att i längden spara resurser genom att skapa ett gemensamt kunskapsforum samt genom att öka samlingarnas tillgänglighet och mobilitet. De deltagande museerna arbetar i sju samarbetsgrupper, som vi enligt det svenska exemplet kallar för pooler.

Poolfördelningen ser för tillfället ut så här men kan justeras efter behov:

1. Människa och natur
2. Offentligt liv, minoriteter, mångkulturella fenomen
3. Vardagsliv
4. Industri, produktion, service, arbetsliv
5. Kommunikation, trafik, turism
6. Utbildning, högkultur
7. Trender, subkulturer, ungdom

Varje pool ska under 2010-11 genomföra ett gemensamt samtidsdokumentationsprojekt. Planeringen av projekten pågår just nu i poolerna. Dessa projekt ska profilera sig klart som museiprojekt, de är alltså inte sådana som vem som helst kunde ge-

nomföra. Profileringen sker via insamling – föremål, foton, annat bildmaterial och arkivmaterial – som kombineras med dokumentationen.

Vi fokuserar på framtiden. Genom de nya insamlingsprojekten bildas en så kallad *Finland-samling*, som ska berätta om den nutida materiella kulturen. Den är museernas gemensamma samling, som katalogiseras digitalt och kommer att vara tillgänglig för allmänheten. Den baserar sig på en riksomfattande, redan existerande databas, men för Finland-samlingens del är dess tekniska realisering ännu under utveckling. Arbetsfördelningen mellan poolmuseerna betyder att de kan utöka sina samlingar på ett genomtänkt sätt och fördela förvaringsansvaret mellan varandra.

Tills vidare arbetar TAKO som ett projekt som får ekonomiskt stöd från undervisnings- och kulturministeriet. Museiverket och Finlands nationalmuseum står för personresurser och infrastruktur tillsammans med Finlands museiförbund. Från början av 2013 ska arbetet ingå i Nationalmuseets verksamhet. Ett årligt sammanträde arrangeras varje år i januari. Som bäst planeras en skolning i samtidsdokumentation för poolmuseernas medarbetare hösten 2010 – behovet av en sådan skolning verkar vara stort.

* * *

Antti Metsänkylä är forskare vid Finlands Nationalmuseum och medlem/sekreterare i TAKO-gruppen, antti.metsankyla@nba.fi

Minna Sarantola-Weiss är forskningschef vid Helsingfors stadsmuseum och ordförande i TAKO-gruppen, minna.sarantola-weiss@hel.fi

Innsamling – arbeidsdeling og samarbeid ved museer i Norge

Av Svein Gynnild

ABM-utvikling – Statens senter for arkiv, bibliotek og museum, i samarbeid med Norsk Folkemuseum nedsatte høsten 2008 en arbeidsgruppe for å vurdere hvordan man kan utvikle samhandling og arbeidsdeling ved innsamling ved kulturhistoriske museer.

Museumsstatistikken fra ABM-utvikling viser at en relativt stor andel av ny innsamling skjer uavhengig av skrevne planer. Hvis innsamlingen fortsetter i dagens tempo vil samlingene være fordoblet i løpet av vel 30 år. Dette skjer samtidig som man strever med forvaltningen av det som er samlet tidligere. Museene samler dessuten oftest hver på sin kant. Både hver for seg og samlet har museer derfor potensialer i forhold til å lede samlingsutviklingen bedre.

I gruppens mandat heter det at den skal klargjøre mål for de kulturhistoriske museenes innsamling, se på innsamling som en del av den totale samlingsutviklingen og samlingsforvaltningen, se på organisering av samarbeid og arbeidsdeling for å motvirke dobbeltarbeid og konkretisere problemstillinger ved innsamling av nyere kulturhistorisk materiale.

Som del av den norske museumsreformen er det lagt opp til samordning og samvirke på flere nivåer. Museer er slått sammen, konsolidert, slik at man har fått færre og større enheter. Hensikten har vært å styrke museene faglig, økonomisk og administrativt. Mange konsoliderte museer arbeider nå med å få oversikt over samlingene, blant annet for å kunne

vurdere styrker, utfordringer og framtidig profil. Arbeidsgruppen har bedt om å få tilsendt innsamlingsplaner for å få en mer helhetlig oversikt og gjennomgå innholdet.

Parallelt med konsolideringen er det dannet nasjonale museumsnettverk for bedre samordning og faglig samarbeid mellom museene som mottar statlige driftstilskudd. For øyeblikket er det 22 nettverk. Arbeidsgruppen inviterte representanter fra nettverkene til et seminar der man diskuterte prinsipper for innsamling og nettverkens rolle ved planlegging og koordinering av innsamling.

Prosjektet vil munne ut i en publikasjon med drøfting av dagens innsamlingsplaner og forslag og anbefalinger i forhold til innsamling, samordning og nettverk. Publikasjonen skal etter planen presenteres og drøftes med museer høsten 2010.

* * *

Svein Gynnild är koordinator för Samtidsnett, Maihaugen, svein.gynnild@maihaugen.no.

Medlemmer i arbeidsgruppen er: Inger Jensen, Norsk Folkemuseum, leder, Jon Birger Østby og Bård Bie-Larsen, ABM-utvikling, Svein Gynnild, Samtidsnett – Maihaugen, Tove Wefald Pedersen, Norsk Folkemuseum, Jan Henrik Munksgaard, Vest-Agder-museet og Gaute Jacobsen, Maihaugen.

Digitala berättelser om bröd

Av Eva Fägerborg

Norsams första workshop – eller digitala verkstad – inom projektet *Brød i Norden* hölls i Malmö den 26–27 april. Malmö museer stod för ett mycket fint värdskap och en stimulerande miljö för de över trettio deltagarna från alla nordiska länder samt Estland. För workshopens innehåll svarade Norge genom Svein Gynnild, som lyckats engagera Jazzmontør som kursledare. Jazzmontør har stor kompetens inom utveckling och produktion av digitala berättelser och inte minst en gedigen erfarenhet av att leda workshops.

Med projektet, som tidigare presenterats i *Samtid & museer*, vill Norsam stimulera till kreativ utforskning av bröd som en del av samtidskulturen, arbeta med nya former för förmedling och kommunikation med digitala medier, väcka engagemang och ge museianställda i Norden ett gemensamt lyft. Med bröd som

den minsta gemensamma empiriska nämnaren gör museerna sina olika delstudier och samlar material utifrån det egna museets profil. Sammantaget kommer projektet, vilket framgick redan vid workshopen i Malmö, att ge många spännande, varierade och ibland oväntade bilder av människors förhållande till bröd och visa hur bröd är en fruktbar ingång till en rad aktuella samtidsfrågor.

Förutom bröd som det gemensamma övergripande ämnet, består projektets gemensamma delar av arbetet med digitala medier. I Malmö handlade det om att lära sig producera digitala berättelser, dvs. multimediapresentationer med stillbilder, rörliga bilder, teckningar, ljud, texter. De fem kursledarna från Jazzmontør höll ett högt tempo och lotsade med pedagogisk skicklighet och smittande entusiasm deltagarna genom den kreativa processen, från att formulera en

Skylt utanför Malmö museer. Foto Eva Fägerborg, Nordiska museet

Manuskrivande. Foto Eva Fägerborg, Nordiska museet.

Individuell feedback. Foto Jenny Thornell, Malmö museer.

idé om vad man vill förmedla till den färdiga produkten. Alla deltagare fick kontinuerligt stöd och feedback på sitt arbete. Det hela avslutades med en festlig premiärvisning av de inte mindre än 28 produktioner som deltagarna åstadkommit. Dessa var korta övningsfilmer, avsedda som grund för det vidare arbetet inom varje delprojekt.

Vid nästa workshop, som hålls i månadsskiftet september-oktober i Köpenhamn, sker uppföljning av deltagarnas arbete med sina respektive projekt. Dessutom blir det en särskild inriktning på dokumentation och förmedling av sinnesförmålor. Bröd är ju starkt förknippat med alla sinnen – hur kan museerna arbeta med detta i dokumentation och insamling och hur kan det förmedlas digitalt?

Produktionen igång. Foto Jenny Thornell, Malmö museer.

Välkommen på premiär! Foto Jenny Thornell, Malmö museer.

Notiser

Samdokregistret

Bland de tjugotal projekt som de senaste månaderna rapporterats in till Samdoks databas över museernas undersökningar finns studier från Västmanlands läns museum om fabriker och bostadsområden, från Statens maritima museer om värnpliktsliv, från Tekniska museet om såväl IT-relaterade projekt som termometertillverkning, från Nordiska museet om brödbanken m.fl. projekt samt från Arbetets museum om pizzabagare och frisörer. Samdoksekretariatet har tagit kontakt med K-samsök och möjligheterna att koppla Samdokregistret till K-samsök undersöks nu. Samtliga medlemsmuseer påminns om att kontinuerligt rapportera in sina undersökningar och därigenom sprida informationen om allt spännande som görs!

Ny frågelista om naturen

I ett samarbetsprojekt mellan Folklivsarkivet i Lund, Institutet för språk och folkminnen samt Nordiska museet om människors förhållande till naturen har dessa institutioner sänt ut frågelistan *Naturen för mig*. Frågorna kretsar kring tre teman: plats, görande och kännedom. Avslutningsvis, under rubriken "Min naturberättelse", är det fritt fram att skriva om en särskild upplevelse, ett minne eller en fråga som känns angelägen. Frågelistan är inspirerande och bör kunna locka många nya skribenter till institutionernas meddelarstab.

Kronprinsessans bröllop

Under stor uppståndelse och efter en lång period där massmedia, kommersiella intressen, offentliga

myndigheter, institutioner, organisationer och privatpersoner förberett händelsen stod bröllopet mellan kronprinsessan Victoria och Daniel Westling den 19 juni. Vad betyder detta gigantiska evenemang för medborgarna och för samhället? Det är frågor som samdokmuseer och folkminnesarkiv intresserat sig för i en rad insamlings- och dokumentationsinsatser. I Stockholm och Uppsala har Nordiska museet, Livrustkammaren, Stockholms stadsmuseum och Institutet för folkminnen ett samarbetsprojekt och museer på andra orter har också dokumenterat. Fältarbeten med intervjuer och observationer, fotodokumentationer, dagboksutdrag, webbfrågor, föremålsinsamlingar med mera börjar redan resultera i ett omfattande material. Undersökningarna presenteras i kommande nummer av *Samdok-forum*.

Förteckning över uppsatser från Institutionen för kulturvård

Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet är en av Samdoks medlemmar – i poolen för Lokala och regionala rum – och på deras hemsida finns en förteckning över samtliga uppsatser inom byggnadshistoria och bebyggelsehistoria åren 1994–2009 under länken <http://www.conservation.gu.se/Publikationer/byggnadshistorisk+uppgit/>.

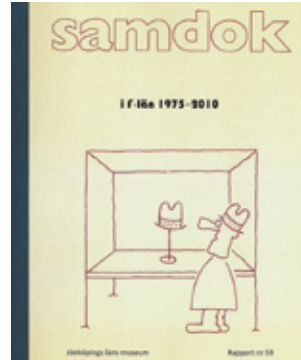
* * *

För notiserna i detta nummer svarar *Samdok-forums* redaktör, som gärna tar emot notiser till kommande nummer från läsarna. Manusstopp 1 oktober.

Nya böcker

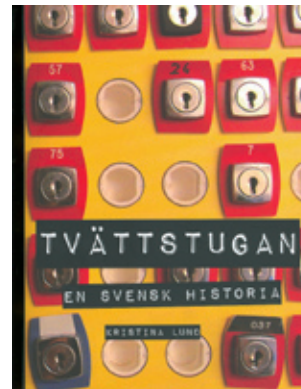
Arvastson, Gösta & Ehn, Billy (red.) 2009. *Etnografiska observationer*. Lund: Studentlitteratur. 227 s.

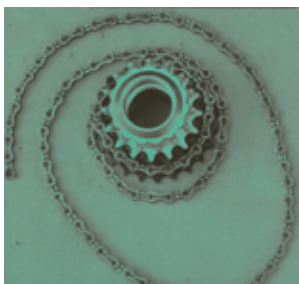
Londos, Eva 2010. *Samdok i F-Län 1975-2010*. Jönköping: Jönköpings läns museum, rapport nr 59. 54 s.

Eldvik, Berit (text) & Landin, Mats (foto) 2010. *Modemakt. 300 år av kläder*. Stockholm: Nordiska museets förlag. 159 s.

Lund, Kristina 2009. *Tvättstugan. En svensk historia*. Stockholm: Nordiska museets förlag. 135 s.

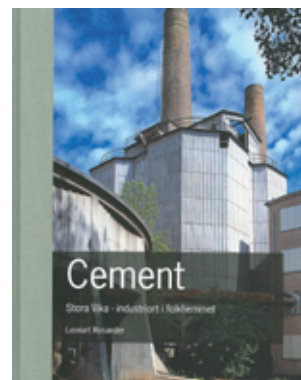
Hagström, Charlotte & Jönsson, Lars-Eric 2009. *Hoj*. [Etn (etnologisk skriftserie) 2009:6]. Lund: Etnologiska avdelningen, Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. 113 s. http://www.kultur.lu.se/upload/Kulturvetenskaper/ETN_hoj.pdf

Modemedvetna museer. [Fataburen 2010]. Red. Westergren, Christina & Eldvik, Berit. Stockholm: Nordiska museets förlag. 260 s.

I bleka dödens minut. 2009. [Tidskriften Västerbotten 3/09]. Umeå: Västerbottens läns hembygdsförbund. 92.s.

Rosander, Lennart 2010 (övriga medverkande: Lena Knutsson Udd, Helena Lundgren och Anna Lundström). *Cement. Stora Vika – industriort i folkhemmet*. Nacka: Stockholms läns museum. 232 s.

Vem är vem i Samdok

Samdoksekreterariatet

Samdoksekreterariatet, Nordiska museet, vx 08-519 546 00, samdok@nordiskamuseet.se
Eva Fägerborg, 08-519 547 09
eva.fagerborg@nordiskamuseet.se

Poolernas ordförande

HEMLIV OCH FRITID

Christine Fredriksen, Bohusläns museum, 0522-65 65 00, christine.fredriksen@vgregion.se

KULTURMÖTESGRUPPEN

Charlotte Hyltén-Cavallius, Mångkulturellt Centrum, 08-531 777 28,
lotta.hylten-cavallius@mkc.botkyrka.se

LOKALA OCH REGIONALA RUM

Anna Ulfstrand, Stockholms stadsmuseum, 08-508 316 00, anna.ulfstrand@stadsmuseum.stockholm.se

NATURBRUK

Ann-Katrin Wahss, Västergötlands museum, 0511-260 14/16, ankie.wahss@vgregion.se

SAMHÄLLE OCH POLITIK

Eva Thunér-Ohlsson, Sörmlands museum, 0155-24 57 00, eva.thuner.ohlsson@dll.se

SAMISKT LIV

Anna Westman, Åjtte, 0971-170 12,
anna.westman@ajtte.com

TILLVERKNING OCH TJÄNSTER

Charlotte Åkerman, Kulturen, 046-35 04 16,
charlotte.akerman@kulturen.com

Samdokrådet

REPR FÖR NORDISKA MUSEET

Christina Mattsson, *ordförande*, 08-519 546 20,
christina.mattsson@nordiskamuseet.se
Lena Palmqvist, 08-519 546 50,
lena.palmqvist@nordiskamuseet.se

REPR FÖR LÄNSMUSEERNA

Håkan Liby, *vice ordförande*, Upplandsmuseet, 018-16 91 00, hakan.liby@upplandsmuseet.se
Mikael Eivergård, Örebro läns museum, 019-602 87 01, mikael.eivergard@olm.se

REPR FÖR CENTRALMUSEERNA

Ann-Kristin Carlström, Skoklosters slott, 08-402 30 70, annkristin.carlstrom@lsh.se
Magnus Hagberg, Livrustkammaren och Skoklosters slott med Stiftelsen Hallwylska museet, Slottsbacken 3, 08/402 30 30, magnus.hagberg@lsh.se

REPR FÖR KOMMUNALA MUSEERNA

Anna Ulfstrand, Stockholms stadsmuseum, 08/508 316 00, anna.ulfstrand@stadsmuseum.stockholm.se
Margaretha Persson, Borås Museum och Textilmuseet, 033-35 85 87, margaretha.persson@boras.se

ADJUNGERAD

Birgitta Svensson, Nordiska museet, 08-519 547 13,
birgitta.svensson@nordiskamuseet.se

Forskningsrådet

Samdoks forskningsråd är tills vidare integrerat i Nordiska museets forskningsråd. Ledamöterna är: Birgitta Svensson (ordf), Sigrid Eklund, Katarina Ek-Nilsson, Christina Mattsson, Klas Nyberg, Lena Palmqvist (sekr), Roger Qvarsell, Maria Sjöberg och Else-Marie Strese.